

Pszichoanalitikusok a pódiumon: Ferenczi Sándor és Feldmann Sándor sajtószereseplése

Psychoanalysts on the Podium: Sandor Ferenczi and Sandor Feldmann in Hungarian Newspapers

Friedrich Melinda

MTA TTK Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet

melinda.friedrich@gmail.com

Initially submitted September 12, 2018; accepted for publication October 18, 2018

Abstract

There were two societies in pre-WWII Hungary, the members of which defined themselves as psychoanalysts: the Hungarian Psycho-Analytical Society headed by Sándor Ferenczi, and the Hungarian section of the Association of Independent Medical Analysts, by Sandor Feldmann as its president. However, the Freudian groups acknowledged only their own members as psychoanalysts. Who could be regarded as a psychoanalyst from the perspective of the contemporary newspaper readers? This study shows that based on the examined documents (*Az Est, Budapesti Hírlap, Esti Kurir, Magyarország, Népszava, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Ujság, Világ, Színházi Élet, Tolnai Világlapja*), the press presentation of representatives of both societies – Sandor Ferenczi and Sandor Feldmann – was well-balanced. This indicates a reasonable re-thinking of the history of Hungarian psychoanalysis.

Kulcsszavak: Ferenczi, Feldmann, independent medical analysts, newspapers

Key words: Ferenczi, Feldmann, független orvosanalitikusok, hírlapok

„A pszichoanalízisnek be kell vonulnia az életbe!” (Ferenczi Sándor, 1926)

Az 1920-as és 1930-as évek Magyarországon két egyesület működött, melynek tagjai pszichoanalitikusként határozták meg magukat. Az egyik az 1913-ban alakult Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület,¹ a másik az 1927-ben létrehozott Független Orvosanalitikusok Magyarországi Egyesülete.

Afelől, hogy ki mondhatja magát pszichoanalitikusnak, megoszlottak a vélemények. A Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület a ‘pszichoanalitikus’ megjelölés jogát kizárólag a saját – hosszú képzési utat végigjárt – tagjai számára tartotta fenn, egyéb esetben az illetéktelen használatnak minősült. Az ortodox freudi irányzat képviselőire általában jellemző volt, hogy roppant érzékenyen reagáltak arra, ha a Freudtól elszakadt, ill. vele összekülönbözött (egykori) tanítványok „is a pszichoanalízis áruvédjegyét használták törekvéseik megjelölésére” (Harmat, 1994, 212). A stekelisták ezzel szemben azt tekintették pszichoanalitikusnak, aki valamely – a Freud- vagy Stekel-féle – egyesület tagja, orvosi végzettséggel rendelkezik, s ezenfelül „csupa intuíció, csupa érzés, indulat,

¹ A továbbiakban: MPE.

tudás, szeretet és gyűlölet s e mellett *kérlelhetetlenül tárgyilagos* is” (Feldmann, 1930a, 54). Hangsúlyozták, hogy „az analitikusnak ehhez az orvostudományi foglalkozáshoz születnie kell” (Feldmann, 1930a, 53), és az „analitikai zsenik” esetében elegendőnek ítélték akár „három-hat hónapi tan-analízist” (Feldmann, 1930a, 53-54).

Freud a többi pszichoanalitikus iskola híveire a kezdetektől fogva szakadárokként utalt (Freud, 1925 [1989, 47]), és a pszichoanalízistől elszakadt irányzatokról beszélt, amelyek tevékenysége értelemszerűen nem volt pszichoanalízisnek tekintendő.² Stekel és követői ellenben a különböző – ahogy ők nevezték – „árnyalatokban” (Feldmann, 1930a, 6) a pszichoanalízis szétszakítottságát látták, és fájtlatták, hogy a „pszichoanalízis *szervezetileg* egymással nem törődő csoportokra van [...] szakítva” (Feldmann, 1930a, 61). E szétszakítottság, amint Décsi Imre éleslátóan megfogalmazta, arra vezethető vissza, hogy a pszichoanalízisben a „tudományos kutatás terein szokatlan mértékben szerepel a céltudatos terjesztő propaganda és áll az áramlat előterében az alkotójának a személye. Ennek a két dolognak a következménye, hogy a pszichoanalízis művelése körül személyes jellegű viták és ellentétek, elsőbbségi és jogossági kérdések is felmerültek, hogy tudományos és/vagy személyes ellentéteken alapuló iskolák és irányzatokká ágazott szét, külön egyesületekkel és a pszichoanalízisnek és a belőle fejlődött és vele határos kutatási területeknek sok független művelőjével, [...] akik a pszichoanalízis címét se valamennyien használják” (Décsi, 1929, 5). Nem csoda hát, hogy a pszichoanalízisnek még a neve körül is bizonytalanság származott, „hogy most már alig lehet arra a kérdésre, hogy ‘Mi hát és mit tanít a pszichoanalízis?’ mindenkit kielégítő egységes feleletet adni” (Décsi, 1929, 5).

Ki volt hát a pszichoanalitikus? Kit tarthatott analitikusnak a korabeli laikus hírlapolvasó? Erre a pszichoanalitikus egyesületek fő reprezentánsainak – Ferenczi Sándornak és Feldmann Sándornak – hírlapi szerepléseinek számszerűsítéséből fogok következtetni.³ Eközben kiderül majd az is, miképpen árnyalhatja a pszichoanalitikusok hírlapi szereplésének áttekintése a magyarországi pszichoanalízis történetéről alkotott képet, s megvalósulhat a tanulmány fő célja: hogy a pszichoanalitikusok sajtószereplésének feltárásával megteremtse a lehetőséget a magyarországi pszichoanalízis történetének kiegyensúlyozottabb szemléletére, amelyben mindkét, pszichoanalitikusokat magába foglaló egyesület megkapja a korabeli szerepének megfelelő helyet. Munkám forrásául a következő sajtóorgánumok szolgáltak: *Az Est*⁴, *Budapesti Hírlap*, *Esti Kurir*, *Magyarország*, *Népszava*, *Pesti Hírlap*, *Pesti Napló*, *Ujság*⁵, *Világ*⁶, *Színházi Élet*, *Tolnai Világlapja*. A vizsgált sajtóorgánumok közül a legnagyobb példányszámmal az Est-lapok rendelkeztek, amelyek olvasóközönségét elsősorban a fővárosi liberális művelt középosztály tagjai alkották.

A pszichoanalitikus mozgalom és a sajtó

„[N]émán, állásfoglalás nélkül [...] nem haladhat el mellette senki sem” (Szilágyi, 1912, 3). Szilágyi Géza megállapítását a magyarországi napisajtó is igazolhatja, hiszen a pszichoanalízis az 1910-es évektől kezdve a napilapok állandó szereplője lett. „[M]induntalan találkozni lehet vele mindenhol” (Dénes, 1918a, 8 [2012, 83]), akár híreket, publicisztikai írásokat, folyóiratcímeket vagy színi- és könyvkritikákat olvasunk a korabeli napisajtóban, akár a pszichoanalízis népszerűsítését célzó munka kerül a kezünkbe. Így születtek a pszichoanalízis reprezentációi: a rendelőkön kívül, szalonokban, kávéházi vitákban és újságírók tollából (Vö. Moscovici, 2002, 271). A népszerűség e fajtájának a

² A pszichoanalitikus egyesülettől való távozások okaként Freud a tudományos nézeteltéréseket, illetve véleménykülönbségeket jelölte meg: „Ha egy társulás azon alapszik, hogy néhány sarkalatos pontban a vélemények megegyeznek, természetes, hogy kiválnak belőle azok, akik feladták ezt a közös alapot” (Freud, 1925 [1989, 47]).

³ A hírlapi szereplések bemutatására és elemzésére e tanulmányban a feltárt anyag terjedelme miatt nem kerülhet sor.

⁴ 1914-től 1939-ig.

⁵ 1918-tól 1939-ig.

⁶ 1918-tól 1926-ig.

pszichoanalízis képviselői nem örültek túlságosan; maga Freud így nyilatkozott a pszichoanalízis reprezentációinak széleskörű elterjedésével kapcsolatban: „[...] néha félek a saját népszerűségemtől Angliában és Amerikában. A túlságos népszerűsítésnek az a következménye, hogy az eszméket felületesen, kritikátlanul elfogadják és nem mélyednek el komoly tanulmányokba. Az emberek egyszerűen csak ismétlik azokat a frázisokat, amelyekkel a színházban és a sajtóban teletömik a fejüket” (Viereck, 1927, 13).

A vizsgált lapokban és években a pszichoanalízis eltérő töménységben volt jelen. A pszichoanalízis említéseinek számát tekintve szembevetendő a *Pesti Napló*, ill. általában az Est-lapok jelentős főlénye a *Budapesti Hírlappal*, a *Pesti Hírlappal* és a *Népszavával* szemben is. Ezek az eltérések a lapok politikai irányultságából, jellegéből, és (fő)szerkesztőik személyes kapcsolataiból adódtak.⁷

Az 1920-as évek második felében a sajtóban is tetten érhető a pszichoanalízis berobbanása a közgondolkodásba; ezzel együtt járt és egyidejűleg ment végbe a tudomány (a pszichoanalízis) bulvárosodása, a rivális irányzatok egyesületeinek megalakulása és a pszichoanalízis professzionalizálódása, a pszichoanalitikus szakma létrejötte is.

Az 1920-as évek közepétől, amint az a sajtóban is megfigyelhető, a nagyközönség, főként „művelt rétegek” érdeklődése egyre növekedett a pszichoanalízis iránt (Freud/Ferenczi, 2005, 23), és viszont: a pszichoanalízis a nagyközönség felé fordult tanításaival. A pszichoanalitikus egyesületek az 1920-as évek második felében többször is jelentkeztek a nagyközönségnek szóló előadásokkal, amelyek elsődleges célja a freudizmussal kapcsolatos „ferde felfogások” elosztatása (*A pszichoanalitikus tanításokkal szemben*, 1928, 6) és a pszichoanalízis népszerűsítése, azaz a propaganda volt (Vö. Friedrich, 2016).

E népszerűsítési mozgalom másik célja annak ellensúlyozása volt, hogy a pszichoanalitikus mozgalom az 1920-as évekre az intézményesülést elősegítő intézkedések (pl. tagfelvétel és képzési irányelvek leszabályozása) következtében sokat veszített kezdeti nyitottságából (Vö. Friedrich, 2017).

A pszichoanalízis népszerűsítésében taktikai megfontolások is szerepet játszottak. A rivális irányzatok egyesületeinek létrejötte, a különböző analitikus irányzatok egyidejű társadalmi aktivitása, és különösen a független orvosanalitikusok által kifejtett propaganda az ortodox freudista szervezeteket is nagyobb aktivitásra készítette: „Emiatt kissé nagyobb hírverést kell csapnunk a közvéleményben, s már tanácskozunk a módozatokat illetően (nyilvános előadások, publikációk stb.)” (Freud/Ferenczi, 2005, 66).

Az egyesületek fő reprezentánsai – Ferenczi és Feldmann – interjúkban és riportokban

A pszichoanalízis sajtószerelésének vizsgálata igazolja, amit Ferenczi 1924. december 16-án kelt körlevelében írt: „[s]zokatlan események, például bűnesetek kapcsán a közönség (és a lapok) kíváncsiak a pszichoanalízis véleményére” (Freud/Ferenczi, 2005, 23). A magyar napisajtóban legtöbbet szereplő és a leggyakrabban meginterjúvult pszichoanalitikus maga Ferenczi Sándor volt. Nyilatkozott bűnügyekről, kuruzslásról, csodákról, Európa lelki csődjéről, a „pesti idegekről”, nevelésről, általában az emberi lélekről. Beszélt a pszichoanalitikus mozgalomról és saját munkájáról. Sőt, olyan személyes részletek is kiderülnek róla, mint a napirendje, a kutyájának a neve, hogy ki

⁷ Ferenczi 1930. január 5-én kelt, Freudnak írt levele arról tanúskodik, hogy ő maga és az egész pszichoanalitikus mozgalom jó viszonyt ápolt a *Pesti Napló* szerkesztőségével, ez esetben történetesen Surányi József szerkesztővel: „Az egyik jobb magyar napilap (*Pesti Napló*) szerkesztője, aki nem viszonyul ellenségesen a pszichoanalízishez s már számos szolgálatot tett neki, tegnap felhívott s megkérdezte, vajon a N.[ue] Fr.[eie] Pressé-hez hasonlóan ő is megjelentethetne-e magyar fordításban néhány oldalt az Ön új könyvéből, természetesen a forrás megjelölésével” (Freud/Ferenczi, 2005, 239). A *Pesti Napló* számos, pszichoanalízist szerepeltető riportot, interjút, szépirodalmi és publicisztikai írást, recenziót és hírt közölt, amelyek alapján a pszichoanalízis történetének számos fejezete rekonstruálható lenne (Vö. Lengyel, 2001).

fogadta őt otthonában, miután Amerikából hazatért, vagy hogy olvasott-e detektívregényeket. Nem volt ez mindenhol így, nem mindenhol volt a pszichoanalitikus a közélet témája és része. Freud például, ha csak tehette, került az újságírókat és a nyilvánosságot.

Talán Freud és Ferenczi eltérő személyiségéből fakad ez a különbség. Ferenczi unokahúga, Dénes Zsófia így jellemezte teljesen különböző természetüket: „Freud komoly, feszes, mindig egy kissé merev és distanciát tartó egyéniség. Ferenczi Sándor csupa közvetlenség, meleg szív, és csodálatosan megőrzött, gyermekded kedély” (Dénes, 1979, 52). Dénes Zsófia egyszer, 1918-ban a *Világ* részére interjút is készíthetett Freuddal – rajta kívül ez csak Georg Sylvester Vierecknek sikerült.⁸ Visszaemlékezése jól érzékelteti, mennyire idegen volt Freudtól a nyilvánosság előtti szereplés: „Nem esik jól Freud professzornak az interjú. Nem az ő lényéhez való a személy szerint, s nem úgy szerinti hírlapi szereplés. Tudom és látom, mennyivel szívesebben töltené csendes, tudományos eszmecserében a délutánját orvos barátaival, akik itt körülvették. [...]” (Dénes, 1918 [2012, 81]). Sőt, mint mondja, „[e]z elvi kérdés volt nála. Neki a tudósok hírlapi szerepléséről lesújtó véleménye volt. Azt tartotta, még ha az újságírók ragaszkodnak is az ő nyilatkozata hű szövegéhez – amiben kevésbé bízunk –, azzal ő sem a tudománynak, sem az ügynek nincsen hasznára, mi több: az ő lényétől ez a jelentkezési forma igen távol áll” (Dénes, 1980, 459-460). Freud magatartása a későbbiekben sem változott. 1935-ben is azt vallotta, a nagyközönség számára az ő tudományhoz való viszonyán kívül, semmi, ami személyéhez tűnik, nem lehet érdekes: „Ami [...] személyi viszonyaimat, küzdelmeimet, csalódásaimat, sikereimet illeti, a nyilvánosságnak nincs joga ezekről többet megtudni. Én úgyis néhány írásomban – *Álomfejtés*, *A mindennapi élet pszichopatológiája* – nyíltabb és őszintébb voltam, mint általában azok, akik életüket a jelen- és utókor számára leírják” (Freud, 1925 [1993, 63]).

Ferenczi a nyilvánossághoz való viszonyában nem követte Freud példáját. Már pályája korai szakaszában (1903-ban és 1904-ben) is közölt publicisztikai írásokat – szám szerint 13 cikket – nem szakmai sajtóorgánumban, Bródy Sándor *Jövendő* című hetilapjában (Zsoldos, 1996, 137). Zsoldos (2001, 120) kutatásai szerint Ferenczi a *Jövendőtől* való távozása után az *Ujságban* jelentetett meg publicisztikát.⁹

Azt, hogy milyen kép jelenik meg róla a sajtóban, Ferenczi sem bízta teljesen az újságírókra. Amint Nagy Andor visszaemlékezéséből kiderül, Ferenczi a vele készült interjút – a megbotránkoztatás elkerülése végett – nyomdába kerülésük előtt mindig gondosan áttanulmányozta: „Amikor interjút adott közkeletű kérdésekről, tízszer is átnézte nyilatkozatát, vajjon nem mondott-e egy szóval többet, mint amennyit mondani szabad, nehogy túlságosan meglepő legyen az, amit az aktuális kérdésre való merész elgondolásaiból a nyilvánosság elé bocsát. S miután a nagyszerű merészségeket az interjúból rendszerint kitörülte, végül is gyermekes kedvvel rámnevetett, mint aki valami csínytet követ el és megkérdezte, vajjon elég jámbor és szürke-e most már, amit mondott, ahhoz, hogy meg ne botránkozzanak” (Nagy, 1934, 4).¹⁰

A tanulmány mellékletében feltüntetett 43, Ferenczi megszólaltató írás történeti és/vagy informatív értéke miatt is fontos kiegészítése Ferenczi életrajzának és életművének (Lásd: 1. melléklet). Az interjúk forrása kilenc különböző napilap: *Az Est* (1), *Budapesti Hírlap* (1), *Esti Kurir* (14), *Magyarország* (2), *Népszava* (1), *Pesti Hírlap* (2), *Pesti Napló* (16), *Ujság* (3), *Világ* (1) és két hetilap, a *Színházi Élet* (1) és a *Tolnai világlapja* (1). Ferenczi az esetek közel ¾ részében a *Pesti Napló* vagy az *Esti Kurir* megkeresésére nyilatkozott. A sajtószerelések egy kivétellel mind az 1921 és 1933

⁸ Az 1920-as években Viereck, a majdani náci propagandista interjúvolta meg Freudot (Viereck, 1930).

⁹ Az *Ujság* számaint 1918-tól kezdve tekintetem át, így Ferenczi említett írásainak felkutatása a jövő feladata.

¹⁰ Ferenczi e szokása onnan is eredhet, hogy 1921-ben kellemetlen helyzetbe hozta egy, a *Világban* közölt nyilatkozata, amelyben Weiss Manfréd öngyilkossági kísérletének lélektani motívumait fejtegette (r.g., 1921, 4), s amely az egyik következő számban helyesbítésre szorult: „Dr. Ferenczi Sándor ideg orvos az öngyilkosság lélektanáról nyilatkozott munkatársunknak, és félreértés folytán a nyilatkozat szövegébe egy közismert nagyiparos neve került bele, holott e név közlése a kérdezett szándékától távol állott” (*Jobb nem élni* című, 1921, 4).

közötti időszakban történtek. Ferenczi jó politikai érzékéről tanúskodik, hogy míg 1924-ig csak évente egyszer nyilatkozott a sajtónak, addig 1925-től – amikor egyrészt a pszichoanalízis népszerűsítésére volt szükség, másrészt a fő riválisnak tekintett, a független orvosanalitikusok nemzetközi közösségéhez tartozó Feldmann Sándor is feltűnt a napisajtóban – átlagosan kéthavonta jelent meg vele készült interjú vagy riport (Lásd: 2. melléklet). Legtöbbször, hét alkalommal az 1928-as évben szólalt meg. Ferenczi napisajtóban való jelenléte az 1930-as évekre, amikor többek között a *Klinikai Naplót* (Ferenczi, 1985) és a *Nyelvzavar* (Ferenczi, 1933) tanulmányt termő „elszigeteltségébe” vonult vissza (Freud/Ferenczi, 2005, 304), a korábbiakhoz képest csökkent, de nem szűnt meg; a halálát megelőző hónapokban háromszor is nyilatkozott napilapnak.

Ferenczi után Feldmann Sándor volt az a pszichoanalitikus, akihez legtöbbször fordultak a különböző napilapok és folyóiratok munkatársai felvilágosításért. A vizsgált lapokban 1926 és 1935 között 39 alkalommal szerepelt riportokban és interjúkban (Lásd: 2. melléklet).

Nagyobb munkáit Feldmann elsősorban azoknak a témáknak szentelte, amelyek leginkább a nemzedék lelki válságaiként – „korunk legsúlyosabb betegségeiként” (Feldmann, 1927, 9) – foglalhatók össze: „*az emberek nemiéletének rendezetlensége, fonáksága, perverziók tarka változatainak aggodalmas előretörése, a nemileg tehetetlen férfiak megdöbbentően nagy száma, a nők hidegsége a házasságban, mindkét nem nagymértékben kialakult homoszexualitása*” (Feldmann, 1927, 9). A férfiak potenciazavarain, a nő ösztönéletén túl könyveiben többek között a gyermekkor szexualitását, kényszerképzetek és egyéb ideges lelki bajok keletkezését, a testi működészavarok (pl. dadogás) lélektanát is tárgyalta. A szexualitás problémaköre ehhez képest a Feldmannal készült interjúkban aránylag ritkán került elő, láthatóan tabusított területnek számított akkoriban. Feldmannnt jellemzően nem kérdezték a pszichoanalitikus mozgalom történetét érintő lényeges mozzanatokkal kapcsolatban sem – Freud magyarországi helytartója egyértelműen Ferenczi volt –, a sajtó viszont előszeretettel fordult hozzá bármely tudományos kérdés, napihír vagy bűneset lélektani megvilágításáért.

Ferenczi és Feldmann publicisztikája a vizsgált sajtótermékekben

Ferenczi a vizsgált időtartamban és orgánumokban három írást jegyez a nevével. 1918-ban a *Színházi Életnek* az akkor elhunyt Bródy Sándorról írt (Ferenczi, 1918), a *Pesti Naplóban* 1927-ben közölt írást *A szívfájdalomról* (Ferenczi, 1927) és 1928-ban *Pszichoterápiai jelszavak* (Ferenczi, 1928) címmel. Feldmann-nak ezzel szemben 45 publicisztikai írása jelent meg a vizsgált sajtótermékekben, ezek megoszlása azonban igen egyoldalú: a 45-ből 41 az *Ujságban*, kettő a *Pesti Naplóban*, és egy-egy az *Esti Kurirban* és a *Tolnai világlapjában*. Feldmann *Ujságban* közölt publicisztikai írásai a legkülönbözőbb hétköznapi és népszerű tudományos kérdésekkel foglalkoztak, írt többek között Freud születésnapjáról, a sportoló nőről (vö. Feldmann, 1927, 124-126), a dadogás lelki hátteréről (vö. Feldmann, 1925, 124-127), hipnózisról (vö. Feldmann, 1927, 107-110), hipochondriáról (vö. Feldmann, 1927, 77-80), alvajárásról, álmatlanságról (vö. Feldmann, 1925, 141-142; 1927, 49-53), butaságról, a vásárlás lélektanáról, pletykáról, szórakozottságról, szerelmi tragédiákról (lásd: 2. melléklet). Írásai az olvasó felé azt közvetítették, hogy a pszichoanalízisnek nélkülözhetetlen lehet a hétköznapi, közéleti, tudományos kérdések megértésében.

Ferenczi Feldmann munkásságával kapcsolatban többször is hangot adott elítélő véleményének: „ez a legújabb magyar 'lélektani' 'irodalom' helyesebben feldmannizmusnak volna nevezendő. Ám legyen, de akkor aztán a neológok ne élvezzék egyidejűleg az orthodoxia mimikriájának és a forradalmiság olcsó babérainak előnyeit” (Ferenczi 1930a, 19). A Ferenczi által bírált feldmannizmus akár Feldmann érdeméért is felfogható, hiszen azt is jelenti, hogy írásmódjával Feldmann műfajt teremtett, vagyis kiválóan tudott a propaganda eszközeivel élni és nagyközönség számára érthetően írni. Feldmann célja publicisztikájával és több könyvével is bevallottan az volt, hogy „hogyan a modern

lélektan iránt érdeklődők kezébe [...] korrekt tájékoztatót” adjon (Feldmann, 1927, 3).

A szembetűnő számbeli különbség Ferenczi és Feldmann napisajtóban megjelent publicisztikája között egyrészt arra vezethető vissza, hogy tudományos eredményei közlésekor Ferenczi a hazai és nemzetközi szakmai orgánumokat részesítette előnyben (*Gyógyászat, IZP*); másrészt – Feldmann javára – magyarázza ezt az *Ujság* szerkesztősege és az orvosanalitikusok köre közötti kapcsolat. Harmadrészt, több szakmai fórum nem volt nyitott a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesületen kívül működő analitikusok előtt, így Feldmann számára sem.¹¹ Feldmann az *Ujságon* túl is intenzív publicisztikai tevékenységet folytatott, részt vett pl. az 1927 februárjában született *Láthatár* című folyóirat szerkesztésében¹², rendszeresen közölt írásokat a *Grafológiában* és Nagy Lajos által szerkesztett *Együttben*, és csaknem minden évben jelentkezett könyvvel is.¹³

Ferenczi és Feldmann a sajtóban a számok tükrében

Ferenczi Sándor 1912 és 1933 között összesen 43 alkalommal szerepelt interjúban, riportban, ill. szólt hozzá valamilyen témához. A szereplések megoszlása a vizsgált időintervallumban egyenetlen: 1912 és 1924 között mindössze 5 alkalommal fordult hozzá a sajtó, míg 1925 és 1933 között 39 alkalommal nyilatkozott (Lásd: 3. melléklet). A sajtószereplések gyakoriságában a fordulópontot az 1925-ös év jelentette. Ebben az évben indult meg nemzetközi szinten is a pszichoanalízis népszerűsítése, és ez volt az az év, amikor az 1923-ban kiléptetett Feldmann újra a nyilvánosság elé lépett (Feldmann, 1925).

Feldmann Sándor a sajtóban Ferenczinél szűkebb időintervallumban, 1925-től volt jelen, de az 1925-től Ferenczi haláláig terjedő időszakban Ferenczi 36, Feldmann 37 alkalommal szerepelt a vizsgált sajtótermékekben (Lásd: 3. melléklet). Ferenczi intenzív jelenléte a vizsgált hírlapokban egy időbe esik Feldmann aktivitásával, és Feldmann Ferenczi halála után független orvosanalitikusi minőségében nem is bukkant fel többé a lapokban. Azonban míg Ferenczi összesen kilenc különböző országos terjesztésű napi- ill. hetilapnak adott valamely témában nyilatkozatot, addig Feldmann mindössze négy különböző napilapban szerepelt ugyanolyan számú nyilatkozattal. Ez egyrészt Ferenczi szélesebb körű ismert- és ismeretségével függ össze, másrészt az egyes napilapok munkatársainak és a pszichoanalitikus irányzatok képviselőinek személyes kapcsolataival magyarázható. Megfigyelhető, hogy különböző napilapok különböző irányzathoz tartozó pszichoanalitikusokat favorizáltak, ami a *Pesti Napló* és az *Ujság* esetében a leginkább szembeűnő: a *Pesti Napló* tizenhat alkalommal fordult felvilágosításért Ferenczihez, míg Feldmannhoz csak négyszer, az *Ujságnak* viszont Ferenczi csak három alkalommal nyilatkozott, míg Feldmann tizenegyszer (Lásd: 3. melléklet).

Tanulságos összevetni azt is, hogy a két egyesület elnöke milyen témákkal kapcsolatban szólalt meg a sajtóban. A pszichoanalitikus mozgalomról, a pszichoanalízis mint tudomány fejlődéséről a nyilvánosság Ferenczitől értesült. Feldmann megszólalásai között nagyobb százalékban találhatók olyanok, amelyeket valamely szenzációt keltő napihír (pl. a csodafakír produkciója) vagy populárisabb hétköznapi téma (pl. a sex-appeal, weekendezés) kapcsán tett. Jellemzően helyszíni riportokat is adott (kiállításon, vagy a delejes asszony rezidenciája előtt), és olykor olyat tett, amit egy ortodox freudista analitikusnak nem lett volna illendő: az utcán analizált, vagy pszichoanalízist adott egy-egy bűncselekmény vádlottjáról. Ferenczihez népszerű tudományos kérdések kapcsán fordultak gyakrabban, Feldmann viszont Ferenczinél több esetben nyilatkozott bűnügyekkel kapcsolatban, amelyek az összes megszólalás jelentős részét teszik ki. Ez arra enged következtetni, hogy a

¹¹ A magyarországi orvosanalitikusok rendszeresen publikáltak viszont az egyesület saját orgánumában, a Stekel szerkesztésében megjelenő *Psychoanalytische Praxis*ban.

¹² A lapnak öt száma jelent meg, főszerkesztője Rubin László volt, a szerkesztés munkájában Feldmannon kívül Bánóczy László, Németh Andor és Szász Zoltán vett részt. „[B]ár a folyóirat hamarosan megszűnt, a fennmaradt néhány szám tanúsítja, hogy jelentős irodalmi és világnézeti kezdeményezést jelentett [...]” (Markovics, 1972, 110).

¹³ Első könyve 1924 januárjában (Feldmann, 1924), a második 1925 tavaszán jelent meg (*Az ideges félelem és egyéb fejezetek a pszichopatológia köréből*), a továbbiak 1926-ban (Feldmann, 1926), 1927-ben (Feldmann, 1927) és 1930-ban (Feldmann, 1930a).

magyarországi pszichoanalízis-recepcióban az olvasóközönség fantáziáját elsősorban a bűncselekmények indították be.

A sajtószerelések tovább árnyalják a Ferenczi személyiségéről alkotott képet, magánéletéről való ismereteink számos apró részlettel egészülnek ki. A napilapok a Ferenczi magánéletét érintő közlésekkel nyilvánvalóan a publikum részéről támadt igényt elégítették ki, amelyre Ferenczi – személyiségével és a pszichoanalitikus mozgalmon belüli tekintélyével is – vonzerőt gyakorolhatott. Ezzel szemben Feldmann magánéletére vonatkozó szülő információk egyáltalán nem vagy alig láttak napvilágot a sajtóban. Ezek alapján Ferenczi inkább tekinthető közszereplőnek, mint Feldmann.

Ferenczi és Feldmann prezentációja között egy további különbség, hogy Ferenczi mint a pszichoanalízis első számú magyarországi képviselője az esetek nagyobb részében szólalt meg pszichoanalitikusként, mint Feldmann. Feldmann a lapok, különösen az 1927 előtti időszakban többször inkább orvosnak vagy ideg orvosnak titulálták; „a független pszichoanalitikusok magyarországi képviselőjeként” először 1926-ban említették (*A nő ösztönelete*, 1926, 12).

És ami a számok mögött van: a Ferenczi-Feldmann viszony

A két egyesület közötti állandó rivalizálás – és a tény, hogy a pszichoanalízis történetének fénykorában két pszichoanalitikus egyesület működött Magyarországon –, ami a sajtószerelések gyakoriságnak és olykor tartalmának is alakító tényezője volt, az egyesületek vezéralakjainak személyes ellentétére vezethető vissza. E konfliktus gyökereiről és történetéről a rendelkezésre álló forrásoknak, elsősorban a Freud-Ferenczi levelezésnek és a későbbi kutatásoknak (Harmat, 1994; bővebben: Hárs, 2007) köszönhetően számos információ áll rendelkezésre. A Ferenczi és Feldmann konfliktusáról való eddigi ismereteket a korabeli sajtóból előkerült források értékes adalékokkal gazdagítják.

Ferenczi és Feldmann között – monogramjaik azonosságán túl – számos hasonlóság található származásuk, családi hátterük, szakmai pályájuk tekintetében is.¹⁴ Feldmann fiatal ideg orvosként 1919. június 8-án lett a MPE tagja.¹⁵ Ferenczi 1919-ben még ígéretes jövőt jósolt neki: „Nemsokára a legügyesebbek közé fog tartozni” (Freud/Ferenczi, 2003, 214). Feldmann aktívan részt vett az egyesület életében, rendszeresen közölte tanulmányait az *IZP*-ben (Feldmann 1921, 1922a, 1922b). 1922-ben még a pszichoanalízis meghamisításával vádolta Stekelt (Feldmann, 1922c; Harmat, 1994, 212).

Utoljára 1923. március 10-én vett részt az egyesület ülésén, ezután zajlott le a „kivégzés”, amelynek a levelezésben megjelölt oka „analitikus úton bevallott bűncselekmény” (Freud/Ferenczi, 2005, 236). Az ügy részletei felderíthetetlenek és ma már felderíthetetlenek (Vö. Harmat, 1994; Hárs, 2007). Ferenczi, miután kézhez kapta Freud és Rank „erre vonatkozó válaszát”, magához kérte Feldmann, és elébe tárta követeléseit, akit az ítélet Ferenczi beszámolója szerint váratlanul ért: „Szóhoz sem jutott a megdöbbenéstől, egészen magánkívül volt [...]” (Freud/Ferenczi, 2004, 159). Ferenczi a stekeli utat maga jelölte ki Feldmann számára: „Mielőtt elment, többször is célzott arra, hogy mégis pszichoanalitikus akar maradni, még ha szervezetten kívül is, sőt 'ha a szükség rávinné' kénytelen lenne könyvek írásával reklámot csinálni magának. Azt feleltem neki, már régóta tudtam, hogy ő akar lenni a budapesti Stekel” (Freud/Ferenczi, 2004, 160). A jóslat beteljesült (Vö. Hárs, 2007, 115), Feldmann valóban a független orvosanalitikusok táborához csatlakozott; a pszichoanalízistől azonban nem szándékozta távol tartani magát: „Olybá tűnik, hogy a fenyegetés dacára sem szándékozik

¹⁴ Ferenczi Frankel Bernát Krakóból Magyarországra települt miskolci könyvkereskedő tizenegy gyermekéből a nyolcadikként látta meg a napvilágot 1873-ban (Vö. Kapusi, 2007). Feldmann Sándor Galántán született, Feldmann Mózes rabbi és Friedmann Jozefin – más forrás (Farkas, 1927) szerint Friedmann Perl –, a galántai rabbi, Friedmann Simon lányának házasságából. A házaspár tíz gyermekének sorában ő volt az ötödik (Feldmann Mózesről bővebben lásd: Farkas, 1927). Míg Ferenczi Bécsben, Feldmann Budapesten végezte orvostudományi tanulmányait (1915).

¹⁵ Ezen a napon tartotta bemutató előadását *Über neurotische Charakterzüge der Juden* [A zsidók neurotikus jellemvonásai] címmel.

betartani a $\Psi\alpha$ -absztinenciát'. Cinikus válasza ez volt: 'Mit tehetnek velem; legfeljebb inkorrektsséggel fognak vádolni stb.' Az egzékúció során tanúsított magatartása utólag igazolja a szigort" (Freud/Ferenczi, 2004, 166).

Hogy Feldmann az absztinenciát nem tartotta be és rendelője mindvégig nyitva állt a pszichoanalitikai kezelésre szoruló „ideg-, kedély, valamint szexuális neuraszténiában szenvedő” betegek előtt, elárulják a korabeli napisajtóban közölt hirdetések is (*Dr. Feldmann Sándor idegorvos*, 1923, 7). 1924 januárjában saját könyvvel jelentkezett (Feldmann, 1924), de akkoriban nyilvános előadásokat nem tartott, sajtó-nyilatkozatokat nem adott. A nyilvánosság elé, mint írja, „kétévi izolált működés után”, 1925 márciusában lépett újra, *Az ideges félelem* című könyve megjelenésével (Feldmann, 1925).

Írásaiban Feldmann mindig igyekezett kiemelni, hogy munkája „továbbra is szorosan azokon a hatalmas pilléreken nyugszik, amelyeket a nagy bécsi mester: Freud állított fel” (Feldmann 1925, I). 1926-ban megjelent harmadik, *A nő ösztönéletéről* szóló könyvének bevezetőjéből kiderül, hogy Stekel elméleteinek nem volt feltétlen híve: „Az egyéni kutatás szabadsága megengedi, hogy a Független Orvosanalitikusok Egyesületének „keretében működhessenek, anélkül, hogy ezzel az iskola zseniális vezetőjének különösen az elméleti kérdésekben elfoglalt álláspontját teljesen oszتانám” (Feldmann, 1926, II). Maradt a „régifreudista”, aki mindig is volt (Feldmann, 1931a, III). Feldmann Freud iránti elkötelezettségét a kortársak visszaemlékezése is megerősíti. Hermann Imre így tekintett vissza Feldmannra: „Egyedül Feldmann Sándort voltunk kénytelenek Freud személyes utasítására kilépésre bírni, s így ő a stekelistákhoz csatlakozott, de ő mindig hozzánk tartozónak érezte magát, nem jó szívvel lépett át Stekel követőinek egyesületébe. Egyszer Feldmann-nal kapcsolatban kerestem fel Freudot” (Harmat, 1991, 134-135).

Az 1927-es év kiemelten fontos volt Feldmann orvosanalitikai pályája szempontjából: novemberben megalakította a Független Orvosanalitikusok Egyesületének magyarországi csoportját, decemberben megjelentette *Idegesség és ösztönélet* című könyvét (Feldmann, 1927), amelyet az év augusztusában elhunyt apja emlékének ajánlott.¹⁶ Feldmann kifejezetten a laikus közönség számára írta a könyvét, amelynek megértéséhez „a részletek tudása felesleges és talán alaposabb kiképzés nélkül káros is [...]” (Feldmann, 1927, 3). 1927-től Feldmann olyan intenzív népszerűsítési tevékenységet folytatott, amivel nem volt könnyű lépést tartani, amint ez Ferenczi 1927. novemberi helyzetjelentéséből is kitűnik: „[...] (ügyesen megcsinált) könyveket ír. [...] Egyre népszerűbbé válik itt” (Freud/Ferenczi, 2005, 178). Míg Feldmann azt igyekezett hangsúlyozni, hogy „a két frakció közt alapvető különbség nincsen, bármennyire is igyekezzenek ezt mindkét oldalról élesen kidomborítani” (Feldmann, 1926, 3), Ferenczi, aki nem tűrhette Feldmann „csaló kiadványait” (Freud-Ferenczi, 2005, 250), a sajtóban számos támadást intézett a „pszichoanalitikus” nevet jogtalanul bitorlók ügyében. A *Gyógyászatban* folyó vita mindkét fél részéről személyeskedésbe torkollott. Ennek következményeképpen Ferenczi úgy látta, Feldmann helyzete „saját szűkebb körében is kissé megrendült [...], miközben a legkülönbözőbb fegyverekkel (köztük a feleségétől származó veszélyes fenyegetésekkel) próbál kicsikarni belőlem valami kis flastromot a sebeire” (Freud-Ferenczi, 2005, 250). Ferenczi Feldmannhoz való viszonya mégsem volt ambivalenciától mentes; 1930 februárjában váratlanul és önkritikusan ezt a költői kérdést szegezte Freudnak: „Nem lett volna jobb köreinkben tartani ezt az embert és megjavítani?” (Freud/Ferenczi, 2005, 250).

Az 1930-as években, bár Feldmann nem hagyott fel aktív előadói és publicisztikai tevékenységével, Ferenczi támadásai abbamaradtak, érdeklődése más irányba fordult. Ferenczi és Feldmann kapcsolatában a következő és utolsó fordulópontot Ferenczi halála jelentette. Feldmann

¹⁶ „Felejtethetetlen apám emlékének” áll a könyv elején. Feldmann Mózes egykori galántai, majd pesti rabbi, talmudtudós, az Országos Rabbiképző Intézet tanára 1927. augusztus 11-én hunyt el, a korabeli források szerint „súlyos és makacs idegbaj támadta meg szervezetét” (Farkas, 1927, 299; Feldmann Mózesről vö. Haraszti, 1993).

mélyen megrendíthette Ferenczi halálhíre; hosszú, bensőséges hangvétellű nekrológot közölt az *Ujságban*:

„Izig-vérig tanító és mester volt. A háború előtti intellektuálisan szomjas ifjúságnak ő volt a lelki útmutatója és különösen a felnövekvő fiatal orvosnemzedék rajongott érte, tódult előadásaira, hogy a túlzott és csőd előtt álló materialista ismeretelmélet helyébe megszerezze tőle az újat, a frissebbet: az embert és a társadalmat csak az emberi ösztönökön keresztül lehet megismerni. Az új tudomány, a pszichoanalízis még csak gyermekcipőkben topogott akkor, de a zseniális tanítómester finom mondataiból és megjegyzéseiből, melyek mint incselkedő kis sziporkák furakodtak be a fiatal agyakba, észrevétlenül is kibontakozott a lélekelemzés hatalmas épülete. A grandiózus épületet Freud tervezte, de az építómester Ferenczi volt, aki Freud sokszor megdöbbenő és az emberiségnek még idegen tervezetéből élő és használható valóságot épített, az új stílushoz melegséget adott, az épületet lakhatóvá tette, az emberekkel megkedveltette és megtanította őket arra, hogy boldogtalan életüket miként tehetik velük szebbé, boldoggá, használhatóvá.

[...]

A budai sikló mellett sétálván, egy ízben egy szép macska keresztezte utunkat és utána órákon át feszegette a kérdést, hogy minek is van a macskának bajusza. A tréfásnak tetsző kérdés mögött sorsdöntő tudományos cél nehezedett, de minden problémánál először visszavédlett gyermekké, hogy onnan kiindulva és levetvén minden felesleges hozzátanulást, megoldjon valamit, mellyel azután néhány óra múlva a kerevetre lefeküdt szenvedő ember mögé ült, hogy befolyásolatlanul tárhassa ki lelkét és segíthessen a félelmén, a boldogtalanságán, a pirulásán, a dadogásán, a szexuális funkciózavarán, vagy azon az ezernyi más bajon, melyre, hogy gyógyítható és megérthető, különösen Ferenczi figyelmeztette a szenvedő emberiséget.

De mestere volt a tiszta elméleti munkának is. [...]

A lángoló üstökös, mintha érezte volna, hogy frissen kell lelkét a kozmosznak visszaajándékozni, szüntelenül dolgozott, de sohasem görnyedten és sohasem panaszkodón: a gyermek játékhomokjával kezdte és érett munkaként adta át játékát az emberiségnek.

Tíz éve annak, hogy egy borongós vasárnap, kemény kézzel elűzött magától. Úgy érezte, hogy ezt kell tennie, pedig második jószágos apám és mesterem volt. Mint a kitaszított Ismael, álltam a sivatagban. Eleinte támolyogtam, mert nem éreztem támogató szívét. De hamarosan megéreztem, hogy kemény próbára akart tenni és én követtem azt az utat, melyet ő hangtalanul kijelölt nekem. Az ifjúság érthető dacosságával, de igazán és mélyen a tanítvány szeretetével, hódolatával és tiszteletével gondoltam rá eddigi életem minden pillanatában, és amikor sírja fölé az én könnyeim is hullanak, úgy érzem, hogy elfogadja őket” (Feldmann, 1933, 26).

E nekrológban Feldmann nemcsak nyíltan írt Ferenczivel való konfliktusáról, hanem elemzéssel is szolgált – hiszen ha Feldmann a kitaszított Izmael, Freudnak Ábrahám szerepe jut, Ferenczi pedig nem lehet más, mint Izsák, az egyetlen fiú, az atya szeretetének birtoklója, akinek leszármazottai, ill. tanítványai a pszichoanalitikusok közösségét alkotják.

Feldmann írása arról tanúskodik, hogy mélyen kötődött Ferenczihez. Ez tetteiben is megnyilvánult, amennyiben Ferenczi halála után teljesen visszavonult a Független Orvosanalitikusok Egyesületétől. Később újra befogadást talált a freudi irányzat körein belül.

Ferenczi 1933-ban bekövetkezett halálával az újságíró és újságotolvasó egyszerre veszítette el azt a két pszichoanalitikust, aki a sajtóban régóta és meghatározóan képviselte a pszichoanalízist, és aki őket „ismerősként” szólította meg.

Viták a pszichoanalízis és a pszichoanalitikusság értelmezéséről

Magyarországon a pszichoanalitikusság értelmezéséről folyó vita kiélesedése közvetlen következménye volt a két egyesület fő reprezentánsai – Ferenczi és Feldmann – közötti kölcsönhatásnak.

Az illetéktelen használat nyilvánvaló és a különböző analitikus iskolák képviselői által egységesen elítélendő volt pl. a magukat pszichoanalitikusnak kiadó kuruzslók esetében, akik jelentős károkat okozhattak gyanútlan pácienseik egészségében. Számos példa akad ilyen esetekre a korabeli napisajtóban is, ezek közül sajtóvisszhang tekintetében kiemelkedik a különösen nagy feltűnést keltett Kornis-ügy, amelyben kiemelt szerep jutott a „pszichoanalízis” név illetéktelen használatának.

1927 szeptemberében egy különös véletlen¹⁷ folytán derült fény az akkor már hónapok óta körözött Kolumbusz-utcai revolveres zsaroló kilétére: a tettes Kornis Ignác ideg orvos. Feldmann „mint ismert pszichoanalitikus” az *Esti Kurir* számára a Kolumbusz-utcai zsarolóként elhíresült Kornis Ignác rövid analizisével szolgált. Kornis esetében, aki „a szó pszichoanalitikus értelmében feltétlenül beteg” (*A Kolumbusz-utcai merénylet*, 1927, 2), Feldmann a bűntényért a Stekel-féle kriminális ösztönöket tette felelőssé, amelyek túlzott erejükkel áttörték a morális Én gátját. Feldmann ezúttal is – akárcsak az üggyel kapcsolatos más nyilatkozataiban – hangsúlyozta, hogy Kornisnak semmi köze a pszichoanalízishez.

A Kornis-ügy kellemetlen negatív hozadéka volt, hogy nem tett jót a pszichoanalízis általános megítélésének. A vádlott azzal védekezett, hogy nem rablótámadásról, hanem tudományos kísérletről van szó: „mint ideg orvos kísérletet végzett, hogy pszichoanalitikai alapon [...] megvizsgálja az embereket” (Pásztor, 1927, 9-10). A napisajtó a „Freud-elmélet alapján” történt zsarolást emlegetett, s magát Kornist is nemegyszer pszichoanalitikusnak nevezték (pl. *Nagyszabású kommunista szervezkedést leplezett le*, 1927, 12-13), ráadásul még a vádlott felesége is a pszichoanalízist okolta a történetekért.¹⁸ Két napilap, a *Pesti Napló* és az *Esti Kurir* is szakemberhez/pszichoanalitikushoz fordult bővebb felvilágosításért: Feldmann Sándort keresték fel.¹⁹ A *Pesti Napló*nak adott nyilatkozatában Feldmann elhatárolta a pszichoanalízist a Kornis-ügytől, és pontosan meghatározta, ki tekintendő pszichoanalitikusnak:

„Lehetetlen és bosszantó dolog, hogy ma már boldog-boldogtalan analitikusnak nevezi magát. A vadanalitikusok, a kalózanalitikusok és a kuruzslóanalitikusok hatalmas táborra kezd rászabadulni a beteg társadalomra, diszkreditálván ezzel a becsületes, tanult és erkölcsi testületekbe tömörült orvos- és laikus analitikusokat. Két fórum áll ma erkölcsi hátfalként a komoly pszichoanalitikus mögött, ha szükségesnek tartja, hogy munkáját, működését és egyéniségét ellenőriztesse: az egyik a Freud vezetése alatt álló Internationale Psychoanalytische Vereinigung, a másik pedig – vezérük Stekel – a Vereinigung Unabhängiger Ärztlicher Analytiker. Ezek teljes erkölcsi felelősséget vállalnak tagjaik munkájáért. Kornis doktor egyikhez sem tartozott, az ő ügye tehát csupán a rendőrség, nem pedig a pszichoanalízis ügye” (Pásztor, 1927, 10).

Feldmann tehát a „pszichoanalitikus” elnevezés használatára kizárólagos jogosultakként a Freud- és a Stekel-féle nemzetközi egyesületek tagjait jelölte meg, a „hivatalos”, ortodox pszichoanalízis szemszögéből viszont illetéktelen használatnak minősültek mindazon orvosok is, akik

¹⁷ Kornis a bécsi *Rote Fahne* szerkesztőségében, ahol saját nevén mutatkozott be, a csepeli Weisz Manfréd löpőgyár felrobbantására ajánlkozott és ehhez megfelelő technikai segítséget kért. Az ajánlatot a *Rote Fahne* szerkesztősége módfelett különösnek találta, s ezt jelentette a bécsi rendőrségnek, amely értesítette a budapesti rendőrfőkapitányságot, ahol feltűnt, hogy a Kornisról adott személyleírás megegyezett a már hónapok óta körözött Kolumbusz-utcai zsarolóéval. A rendőrség Andrassy úti bérlakásában – ahol orvosi praxisát is folytatta – fogta el. Később megállapították, hogy Kornis semmiféle kommunista mozgalomban nem vett részt (*Kornissal és Bartókkal*, 1927, 4).

¹⁸ „Nem értem, nem tudom, hogy mi történhetett. A pszichoanalízis tette tönkre. Azt mondta, hogy mást csak úgy tud analizálni, ha előbb önmagával van tisztában. Azt tanulmányozta, hogy meddig viselhet el egy ember valamilyen idegizgalmat, mikor mondják fel az idegek a szolgálatot” (Pásztor, 1927, 9-10.).

¹⁹ Ebben közrejátszhatott a körülmény, hogy Ferenczi 1927 szeptemberében nem tartózkodott Magyarországon, Freudnál vendégeskedett a Semmeringben.

nem tartoztak a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület egyetlen tagszervezetéhez sem, mert kizárták őket, vagy be sem léptek, vagy egy másik analitikai iskola egyesületében tevékenykedtek.

Magyarországon a magukat pszichoanalitikusként definiáló orvosanalitikusok, legelsősorban a MPE renegátja, Feldmann Sándor tevékenysége, ill. Ferenczi arra való válaszreakciói nyomán élesedett ki a „pszichoanalízis név” illetéktelen használatáról folyó vita.

Feldmann Sándor tevékenysége indította Ferenczit *A „psychoanalysis” név illetéktelen használata* című nyilatkozata közzétételére is. Ezt Freudnak írt levele is megerősíti: „Bizonyára emlékszik még az utálatos Dr. Feldmannra [...] óriási mennyiségű Stekelrel és Adlerrel cicomázott tudománytalan nyomtatványt terjeszt, amelyet pszichoanalízisnek ad ki. Vettem a bátorságot, hogy ez ellen úgy az Ön, mint a saját nevemben tiltakozzam, minthogy (miként a British Medical Association) a tisztán freudi analitikusoknak tartottam fenn a jogot arra, hogy pszichoanalitikusnak nevezzék magukat” (Freud/Ferenczi, 2005, 236-237).

Ferenczi 1929. december 29-én kelt, 1930. január 5-én megjelent nyilatkozatában a „hivatalos” pszichoanalízis által képviselt álláspontot fogalmazza meg: „illetéktelen és jogosulatlan dolog a Freud által használt ‘pszichoanalízis’ nevet a nem tisztán freudi gyógyító és vizsgáló módokra alkalmazni. [...] [Ú]gy Freud, mint a magam nevében tiltakoznom kell az ellen, hogy pszichoanalízisnek nevezzék azt az individual pszichológiából és Stekel tudománytalan fantazmáiból összeszűrt levét, amellyel Freud lelkiismeretes tanításainak óvatosan felépített konstrukcióját újabban nálunk is felöntik, hogy aztán ezt a minden eredetiség nélküli zagyvaságot mint ‘lélekelemzést’ tálalják az orvosi és a laikus közönség elé” (Ferenczi, 1930a, 19, idézi Freud/Ferenczi, 2005, 237).

Ferenczi nyilatkozata nem maradt válasz nélkül: „A mi módszereink is analitikusak maradtak és mivel az analitikai mikroszkópon keresztül mást is látunk, mint Freud és Ferenczi, csak az elvakult fanatizmus és tudományos szervilizmus merészselheti tőlünk a név használatának jogosultságát megtagadni. [...] Először és utoljára reagálok Ferenczi támadásaira. Nincs időm, sem kedvem, hogy Ferenczi elintézetlen ‘lelki konfliktusaival’ foglalkozzam. Jöjjön el hozzám analízisre és látni fogja, hogy a megjavított technikával mennyire sikeresebben lehet azt a testvérkomplexumot elintézni, melynek elintézésében elvarátai is kételkednek” (Feldmann, 1930b, idézi Freud/Ferenczi, 2005, 242).

Ferenczi a vita lezárásaként még egyszer tiltakozik Feldmann kijelentése ellen, s úgy tűnik, a vita egyelőre holtpontra jutott, amint ezt Freuddal is tudatja:

„Mint várható volt, Feldmann pimaszul válaszolt, s nem kíván lemondani a jogáról, hogy pszichoanalitikusnak nevezze magát. Ez ellen még egyszer tiltakoztam, de a személyeskedésben, ahová csábított, nem követtem, s válaszómban csak ennyit mondtam: ‘Feldmann merészkedik személyes térére vinni a vitát, holott nagyon jól tudja, mily tekintetek tartanak vissza attól, hogy róla véleményemet nyilvánosságra hozzam.’ Tovább nem mehettem az analitikus-orvosi titoktartás megsértése nélkül. Azt hiszem, a provokációjának éppen ez lett volna a célja, hogy aztán mintegy herosztratoszi módra magával rántsa az egész pszichoanalitikus mozgalmat” (Ferenczi, 1930b, Freud/Ferenczi, 2005, 242).

A vita a *Gyógyászat* hasábjain kívül, egy másik, nem szakmai szintéren is folyt: a napisajtóban. Ferenczi a sajtónak adott számos nyilatkozatában megragadta az alkalmat arra, hogy Feldmanntól és egyesületének tagjaitól a pszichoanalízist élesen elhatárolja, oly módon azonban, hogy magát Feldmannat egyetlen alkalommal sem nevezte meg. A következőkben néhány példán keresztül mutatom be Ferenczinek a pszichoanalízis név illetéktelen használata elleni fellépését.

Feldmann tevékenységére Ferenczi először 1926 májusában reagált, amikor a Freud-ünnepély kapcsán megemlítette a sok visszaélést, „amit egyesek pszichoanalízis címe alatt elkövetnek” (*Ferenczi Sándor a ma délutáni Freud-ünnepéről*, 1926, 8).

Ferenczi legközelebb 1928 februárjában a rivális pszichoanalitikus iskolák terjedése kapcsán hangsúlyozta az ortodox freudi irányzat tisztán tartásának szükségességét: „Hiba volna azonban a félúton megakadókat vagy onnan visszafordulókat egy sorba helyezni magával a pszichoanalitikus

tudománnyal, melynek salakmentes tisztántartására és kiépítésére alakultak meg világszerte a Freud szellemében működő társulatok (*A pszichoanalitikus tanításokkal szemben*, 1928, 6).

Leghatározottabb állásfoglalása az ügyben 1929 márciusában – tehát még a *Gyógyászatban* lefolyt vita előtt – hangzott el, abból az alkalomból, hogy a MPE kommunikét tett közzé, „amelyben felhívja a nyilvánosságot, hogy mindenféle magántudósok és konfuzus filozófiai irányzatok felveszik a pszichoanalízis nevet és ilyen címen előadásokat tartanak a pszichoanalízis tudományos tekintélyének felhasználásával” (*A freudisták tiltakoznak az ellen*, 1929, 9). Ferenczi a független orvosanalitikusokra és Feldmannra mint „konfuzus lélektani irányzatok” terjesztőire utal, akik a ‘pszichoanalízis’ nevet „saját személyük vagy irányzatuk propagálására használják fel” (Uo.). A „pszichoanalízis illetéktelen használata” tudományos szempontból azért vitatható, mert „kevés köze van ahhoz, amit Freud alkotott”, gyakorlati szempontból kifejezetten ártalmas, ezenfelül „erkölcsi felelősség is jár a pszichoanalízis alkalmazásával” (Uo.). Ferenczi Feldmannat ezúttal sem nevezi nevén, de pontos jellemzést ad róla: „Eddig csak egyetlen esetről tudok, ahol szükségesnek bizonyult egy tagnak megbízhatatlanság miatt való kizárása, aki természetesen sietett a kirekesztés kényszerű függetlenségét hangos propagandára felhasználni. Magyarországon már lezajlott a pszichoanalízisnek az a korszaka, amikor túlságosan divatos volt és komolyság nélküli társasszórakozás számba ment” (Uo.). Ferenczi a MPE tevékenységét élesen elhatárolta az általa „feldmannizmus”-nak nevezett jelenségtől: „Akik most is behatóan foglalkoznak a Freud-féle analízissel, azoktól az ilyen hangos propagandára való hajlandóság távol áll. Az egyesület tagjai csendben dolgoznak és csak ritkán és komoly előadásokkal fordulnak a nagyközönséghez” (Uo.).

A fenti példákból kitűnik, hogy az ortodox freudi irányzat képviselőinek felfogásában a „pszichoanalízis” elnevezés mint Freud szellemi alkotása egyfajta szerzői jogi védelem alatt állt, amelynek használata csak Freud engedélyezése, azaz a Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesületben való tagság ellenében lehetséges. A „pszichoanalízis” elnevezés illetéktelen bitorlásával szembeni harcias magatartás Freudtól ered, aki már 1914-ben is határozottan fellépett a jogosulatlan névbitorlók ellen: „[m]ég ma is, amikor már régen nem magam vagyok az egyetlen pszichoanalitikus, jogosult az az álláspontom, hogy nem tudhatja senki jobban, mint én, mi a pszichoanalízis, miben különbözik a lélekkutatás más módjaitól, és mit kell ezzel a névvel jelölni, illetve mit kell helyesebben másképp elnevezni” (Freud, 1914 [1993, 67]).

Összegzés

A két egyesület (Magyar Pszichoanalitikai Egyesület, Magyarországi Független Orvosanalitikusok Egyesülete) képviselőinek sajtószeraplése a vizsgált dokumentumok (*Az Est, Budapesti Hírlap, Esti Kurír, Magyarország, Népszava, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Ujság, Világ, Színházi Élet, Tolnai Világlapja*) alapján kiegyensúlyozott. Ez indokoltá teszi a magyarországi pszichoanalízis korabeli történetének újragondolását. A pszichoanalitikusok sajtószeraplésének vizsgálata a magyarországi pszichoanalízistörténetről való eddigi ismereteket a következő megállapításokkal gazdagíthatja, illetve árnyalhatja:

(1) A magyarországi pszichoanalízis történetében alakító szerepe volt a két egyesület, a MPE és a FOE közötti dinamikus kapcsolatnak. Az egyesületek gyakori sajtószeraplésének, a „pszichoanalízis” elnevezés használatáról folytatott vitáknak, és így a pszichoanalízis és a pszichoanalitikus önmeghatározására tett kísérleteknek a két egyesület elnökei közötti rivalizálás volt az egyik fő motívuma. A sajtószeraplések vizsgálata nyomán az eddigieknél pontosabban rekonstruálható és így a pszichoanalízis történetébe is beilleszthető a Magyarországi Független Orvosanalitikusok Egyesületének története és szerepe; a feltárt sajtóforrások új megvilágításba helyezik Ferenczi és Feldmann viszonyát és annak pszichoanalízistörténeti jelentőségét.

(2) A pszichoanalitikusról a korabeli köztudatban élő és az újságolvasóban a sajtó révén kialakulhatott kép nem egyezett a pszichoanalízis hivatalos szerveinek – a Nemzetközi és a Magyar(országi) Pszichoanalitikai Egyesület – pszichoanalitikus-definíciójával. A pszichoanalízis hírlapokban való jelenlétének vizsgálata során megmutatkozott, hogy a pszichoanalízis történetének jelentős eseményeivel (pl. a laikus analízis, Freud Goethe-díja) kapcsolatban Ferenczi Sándor, a MPE elnöke nyilatkozott: Magyarországon – Freud mellett – ő volt a pszichoanalízis ikonikus megjelenítője.

(3) A pszichoanalitikus elnevezés használata tekintetében a korabeli közélet és újságolvasó nem tett különbséget egyesületi hovatartozás szerint: Freud-féle és a Stekel-féle egyesület képviselői hasonló témákkal és közel azonos számú megszólalással szerepelnek a napisajtóban, sőt a mérleg nyelve az orvosanalitikus egyesület működési ideje alatt az utóbbi felé billen. A vizsgált időszakban egyaránt pszichoanalitikusnak minősültek a MPE tagjai és a független orvosanalitikusok – az előbbiek minden tiltakozása ellenére is. A mai pszichoanalízistörténet-írás egyik **feladata**, hogy ne vetítse vissza a múltba a ma definícióit, hanem helyi értékén kezelje a korabeli forrásokat.

IRODALOM

A freudisták tiltakoznak az ellen, hogy „magántudósok és konfuzus filozófiai irányzatok” visszaéljenek a „pszichoanalízis” névvel. (1929. március 24.) *Esti Kurir*, 69. sz., 9.

A Kolumbusz-utcai merénylő „ideg- fiziológusról” analízist készített egy pszichoanalitikus orvos. (1927. szeptember 8.) *Esti Kurir*, 203. sz., 2.

A nő ösztönélete. (1926. április 21.) *Esti Kurir*, 89. sz., 12.

A pszichoanalitikus tanításokkal szemben már csupán nálunk van elzárkózottság. Ferenczi Sándor dr. előadás-sorozata. (1928. február 7.) *Ujság*, 30. sz., 6.

Décsi, I. (1929). Beköszöntő. *Lélekkutatás. Pszichoanalitikai, jogtudományi és pedagógiai szemle*, 1(1):3-6.

Dénes, Zs. (1918[2012]). Beszélgetés Freud professzorral. (1918. augusztus 4.) *Világ*, 180. sz., 7-8. Legújabbban: *Forrás*, 44(04):81-83.

Dénes, Zs. (1979). *Szivárvány Pesttől Párizsig*. Budapest: Gondolat.

Dénes, Zs. (1980). *Gyalog a baloldalon*. Budapest: Gondolat.

Farkas, J. (1927). Feldmann Mózes. 1860-1927. *Magyar-Zsidó Szemle. Emlékkönyv a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet ötven éves jubileumára 1877-1927*. 1927, II. kötet: 6-11.

Feldmann, S. (1921). Über Erkrankungsanlässe bei den Psychosen. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 7(2):203-207.

Feldmann, S. (1922a). Über Erröten: Beitrag zur Psychologie der Scham. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 8(1):14-34.

Feldmann, S. (1922b). Beiträge zur Traumdeutung: Physik in der Traumsymbolik. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 8(3):340-342

Feldmann, S. (1922c): Dr. Rezső Orbán: Über seelische Dinge. (Gyógyászat, 1921, IX, 4. Nebst einer Kritik über das Buch von Stekel: Die Impotenz des Mannes.) *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 8(2):221

- Feldmann, S.** (1924). *A férfi impotenciája és annak gyógyítása. Pszichoanalitikai tanulmány.* Budapest: Mai Henrik és Fia.
- Feldmann, S.** (1925). *Az ideges félelem és egyéb fejezetek a pszichopatológia köréből.* Budapest: Mai Henrik és Fia.
- Feldmann, S.** (1926). *A nő ösztönelete. Pszichoanalitikai tanulmány a szexuálpatológia köréből.* Budapest: Mai Henrik és Fia Orvosi Könyvkiadó.
- Feldmann, S.** (1927). *Idegesség és ösztönélet. Tanulmányok a psychopatológia és sexuálpatológia köréből.* Budapest: Novák Rudolf és Társa.
- Feldmann, S.** (1930a). *A férfi ösztönelete. (A születéstől az apaságig.)* Budapest: Mai Henrik és Fia Orvosi Könyvkiadó.
- Feldmann S.** (1930b). Válasz Ferenczi Sándor nyilatkozatára. *Gyógyászat*, 70(2):38.
- Feldmann, S.** (1933). Ferenczi Sándor. (1933. május 28.) *Ujság*, 120. sz., 26.
- Ferenczi, S.** (1918). A lélek ismerője. *Színházi Élet*, 51:17. Újraközlés: Erős Ferenc (szerk.), *Ferenczi Sándor* (59). Budapest: Új Mandátum, 2000.
- Ferenczi, S.** (1927). A szívfájdalomról. (1927. december 25.) *Pesti Napló*, p. 46.
- Ferenczi, S.** (1928). Pszichoterápiai jelszavak. (1928. május 27.). *Pesti Napló*, p. 46. Újraközlés: *Thalassa*, 12(1):144-145, 2001.
- Ferenczi, S.** (1930a). A "pszichoanalízis" név illetéktelen használata. *Gyógyászat*, 70(1):19.
- Ferenczi, S.** (1930b). Viszonzás Dr. Feldmann válaszára. *Gyógyászat*, 70(2):38.
- Ferenczi Sándor a ma délutáni Freud-ünnepről és azokról, akik visszaélnek a pszichoanalízissel. (1926. június 6.) *Esti Kurir*, 125. sz., 8.
- Freud, S.** (1914). A pszichoanalitikai mozgalom történetéhez. In: Erős F. (szerk.), *Sigmund Freud művei I. Önéletrajzi írások* (65-117). Budapest: Cserépfalvi, 1993.
- Freud, S.** (1925). Önéletrajz. In: Erős F. (szerk.), *Sigmund Freud művei I. Önéletrajzi írások* (9-63). Budapest: Cserépfalvi, 1993.
- Freud, S. – Ferenczi, S.** (2000-2005). *Levelezés I/I-III/2.* (Szerk.: Ernst Falzeder, Eva Brabant, Patrizia Giampieri-Deutsch, André Haynal, Erős Ferenc és Kovács Anna). Budapest: Thalassa Alapítvány–Pólya Kiadó.
- Friedrich, M.** (2016). Ferenczi Sándor a Zeneakadémián. Az 1928-as előadássorozat a Pesti Naplóban. *Imágó Budapest*, 5(3-4):119-132.
- Friedrich, M.** (2017). Pszichoanalitikus egyesületek és tagjaik a II. világháború előtti Magyarországon. *KALEIDOSCOPE MŰVELŐDÉS- TUDOMÁNY- ÉS ORVOSTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT* 2017/15: pp. 53-71.
- Haraszi, Gy.** (1993). Két világ határán. *Múlt és Jövő*, 5(2):15–27.
- Harmat, P.** (1991). Beszélgetés Hermann Imrével. *Thalassa*, 2(2):133-137.
- Harmat, P.** (1994). *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis.* Sopron: Bethlen Gábor Kiadó.

- Hárs, Gy. P.** (2007). A bécsi és a budapesti Stekel arcai a Freud-Ferenczi levelezésben. *Thalassa*, 18(2-3):97-120.
- Jobb nem élni című... (1921. február 19.) *Világ*, 40. sz., 4.
- Kapusi K.** (2007). Ferenczi Sándor és a Pálos (Propper) család. *Thalassa*, 18(2-3):179-186.
- Kornissal és Bartókkal ma eljártsszák a Kolumbus uccában a zsarolási jelenetet. (1927. szeptember 6.) *Az Est*, 201. sz., 4.
- Lengyel A.** (2001). Ferenczi Sándor elfelejtett írásai. *Thalassa*, 12(1):142-145.
- Markovics, Gy.** (1972). Elsüllyedt folyóiratok. A Láthatár. *Magyar Könyvszemle*, 88(1-2):110-113.
- Moscovici, S.** (1961 [2008]). *Psychoanalysis: Its Image and its Public*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Nagy A.** (1934). A lélekorvos dilemmája. (1934. május 23.) *Esti Kurir*, 114. sz., 4.
- Nagyszabású kommunista szervezkedést leplezett le a rendőrség és közben elfogta a Kolumbusz-utcai zsarolót. (1927. szeptember 4.) *Budapesti Hírlap*, 200. sz., 12-13.
- Pásztor, Á.** (1927). Szélhámosság vagy pszichoanalízis? Kornis Ignác, a fantasztikus szélhámos, műkommunista, bűnügyi lélekbúvár, Kolumbus-uccai zsaroló és idegorvos beismerő vallomást tesz. (1927. szeptember 4.) *Pesti Napló*, 200. sz., 9-10.
- r.g. (1921). Jobb nem élni. (1921. február 14.) *Világ*, 35. sz., 4.
- Szilágyi, G.** (1912. február 29.) Freud. *Az Ujság*, 51. sz. 1-3.
- Viereck, G. S.** (1927. augusztus 28.) Van-e élet a halál után. Beszélgetés Freud Zsigmonddal, a pszichoanalitika megalapítójával. *Az Est*, 194. sz., 13.
- Viereck, G. S.** (1930). An Interview with Freud (1926). In: *Glimpses of the Great*. New York: Macauley, 23–38.
- Zsoldos, S.** (1996). Ferenczi Sándor, a publicista. Ferenczi Sándor, Jövendő munkatársa. *Thalassa*, 7(2):137-140.
- Zsoldos, S.** (2001). Pszichoanalízis a Literaturában. *Thalassa*, 12(1):119-141.

1. melléklet: Ferenczi Sándor a vizsgált sajtótermékekben

1.1 Interjúkban és riportokban

1912

Bresztovszky E. (1912). Az okos lovak. Apáthy István, Ferenczi Sándor, Hajós Lajos és Sajó Károly nyilatkozata a Népszava számára. (1912. november 23.) *Népszava*, 278. sz., 8-9.

1921

r.g. (1921). Jobb nem élni. (1921. február 14.) *Világ*, 35. sz., 4.

1922

A háború után felfordult világ új embere társadalomtudományi, rendőri, lélekelemzési és asszonyi megvilágításban. (1922. április 19.) *Pesti Napló*, 88. sz., 6.

1923

Nem is olyan ideges ez a Pest. Ideg orvosok jó véleménye a pesti idegekről. (1923. február 18.) *Pesti Napló*, 39. sz., 3.

1924

A. L. (1924). A főúri világ gyógy módja. (1924. május 9.) *Ujság*, 87. sz., 5.

1925

Miért lesznek öngyilkosok az emberek? Beszélgetés Ferenczi Sándorral. (1925. április 18.) *Pesti Hírlap*, 87. sz., 6.

Veszélyes ideálok. Dr. Ferenczi Sándor a mai Európa lelki csődjéről. (1925. május 24.) *Pesti Napló*, 116. sz., 9.

A Nemzetközi Pszichoanalitikai Egyesület IX. kongresszusán négy magyar ideg orvos vett részt. Beszélgetés Ferenczi Sándor dr. ideg orvossal. (1925. október 9.) *Ujság*, 74. sz., 2.

A rémtörténetekben az emberek kiélhetik gyilkossági ösztönüket is, polgári becsületük tudatát is. Ferenczy Sándor a hisztériás izgalmaokról, amelyeket a bűnügyek a közönségből kiváltak. (1925. november 27.) *Esti Kurir*, 269. sz., 5.

Karinthy F. (1925): Utazás Öngyilkosok és Családiratók lelkének mélyébe. Beszélgetés Ferenczi Sándor ideg orvossal az öngyilkosságról és a családirató századosról. (1925. december 24.) *Az Est*, 291. sz., 13.

A lélekelemzést legújabbán aktív technikával gyorsítják a pszichoanalitikusok. Ferenczi Sándor dr. a pszichoanalízis újabb eredményeiről, a budapesti pszichoanalitikusokról, kokainizmusról, homoszexualitásról és a turulmadár lovasairól. (1925. december 25.) *Esti Kurir*, 292. sz., 20.

1926

Ráskay L. (1926). Napjaink járványa: az öngyilkosság. Ferenczi Sándor az öngyilkosságok lelki okairól. (1926. február 18.) *Magyarország*, 39. sz., 13.

Az intézményekbe vetett hit indokolatlanul megrendült, helyébe jött a miszticizmus. A lélekelemzés a mai lélek válságairól. (1926. március 21.) *Pesti Napló*, 66. sz., 9-10.

Ferenczi Sándor a ma délutáni Freud-ünnepről és azokról, akik visszaélnék a pszichoanalízissel. (1926. június 6.) *Esti Kurir*, 125. sz., 8.

Ráskay L. (1926). Kuruzslás-e a pszichoanalízis, ha nem orvos alkalmazza? (1926. július 15.) *Pesti Napló*, 157. sz., 4.

Vasárnap Ferenczi Sándor dr. elutazik Amerikába, ahol két szemeszteren át előadást tart a

pszichoanalízisről. (1926. augusztus 22.) *Esti Kurir*, 189. sz., 15.

Fodor N. (1926). „A dollárláz: az amerikai lélek menekülése a belső konfliktusok elől”. Dr. Ferenczi Sándor Amerika lelkéről és a pszichoanalízis új eredményeiről. (1926. november 18.) *Pesti Napló*, 262. sz., 9

1927

Fodor N. (1927). Ferenczi Sándor pszichoanalitikai előadásai a new-yorki szabadegyetemen. (1927. március 20.) *Pesti Napló*, 65. sz., 19.

Egy évi távollét után hazaérkezett Ferenczi Sándor dr. ideggyógyász. (1927. szeptember 25.) *Ujság*, 217. sz., 8.

Napoleon dédunokája, - a pszichoanalízis tudósa. (1927. október 16.) *Pesti Hírlap*, 235. sz., 4.

Leányöngyilkosságok. Dr. Ferenczi Sándor a fiatalok szaporodó öngyilkosságairól. (1927. október 18.) *Pesti Napló*, 236. sz., 4

„Némely európai klinika orvosi vizitje katonai parádéhoz hasonlít”. Ferenczi Sándor beszámolója egyéves amerikai útjáról. (1927. december 15.) *Esti Kurir*, 285. sz., 9.

Milyen lesz jövőre az irodalmi termés? Magyar írók, festők és tudósok elmondják az *Esti Kurir*nak, hogy min dolgoznak. (1927. december 25.) *Esti Kurir*, 293. sz., 23.

1928

A pszichoanalitikus tanításokkal szemben már csupán nálunk van elzárkózottság. Ferenczi Sándor dr. előadás-sorozata. (1928. február 7.) *Ujság*, 30. sz., 6.

Pillanatfelvételek a német gyermektragédia tárgyalásáról. (1928. február 14.) *Esti Kurir*, 36. sz., 5.

Dr. Ferenczi Sándor dr. a pszichoanalitikai előadások közönségéről. (1928. március 13.) *Esti Kurir*, 60. sz., 5.

Egy csók három perccel megrövidíti az életet! Tudósok, művészek, rablók és gyilkosok harca a mindenható izgalomért. (1928. április 8.) *Pesti Napló*, 81.sz., 85.

„A pszichoanalízis úgy erkölcsi, mint orvosi szempontból megbízhatatlan!” – ezzel az indokolással tiltotta be a budapesti filmcenzúra Collin-Ross professzor világhírű pszichoanalitikus filmjét. (1928. május 8.) *Pesti Napló*, 104. sz., 8.

„Ha majd eltüntetjük az emberi jellem hibáit...” Beszélgetés Ferenczi Sándorral a pszichoanalízis jelenéről és jövőjéről s a lélek térképének „fehér foltjairól”, amelyek nem fehér foltok többé. (1928. július 5.) *Pesti Napló*, 153. sz., 38.

A szerelem végső titkai. Beszélgetés dr. Ferenczi Sándorral az emberi és állati élet ősi kezdeteiről és fejlődéséről a mai formáig — A sötét, meleg, ringató Nagy Anya és a szerelem születése — Hogyan kapcsolódott a szerelembe a fajfentartás és hogyan igazta le az anyaságra a férfi a nőt? — Az alvás és a sötétség rejtélye. (1928. december 25.) *Pesti Napló*, 292. sz., 53. Újraéledés: *Thalassa*, 17(2-3):203-206, 2006.

1929

A freudisták tiltakoznak az ellen, hogy „magántudósok és konfuzus filozófiai irányzatok” visszaéljenek a „pszichoanalízis” névvel. (1929. március 24.) *Esti Kurir*, 69. sz., 9.

Nagy emberek 24 órája. *Színházi Élet*, 1929/12, 22.

1930

Szirmai R. (1930). Mademoiselle X, - a kriminológia, az orvostudomány és a pszichoanalízis fantasztikus rejtélye. A büntetőjogász és az analitikus beszélnek Molnár Erzsébetéről, az asszonygyilkosról. (1930. április 27.) *Pesti Napló*, 95. sz., 13.

Nincs az életnek korszaka, amely annyi szenvedéssel járna, mint a gyermekkor, mondja dr. Ferenczi. (1930. április 20.) *Esti Kurir*, 90. sz., 7-8.

Szini Gy. (1930). Modern rémek. Félig intervjú. (1930. június 18.) *Tolnai világlapja*, 25. sz., 38-39.

A 75 éves Freud professzor kapta meg Németország legnagyobb irodalmi és tudományos díját, a Goethe-díjat. (1930. augusztus 5.) *Esti Kurir*, 176. sz., 9.

Bálint Gy. (1930). A legnagyobb német irodalmi díjat kapta meg Freud. Dr. Ferenczi Sándor a 75 éves Freudról. (1930. augusztus 5.) *Pesti Napló*, 176. sz., 6.

Büky Gy. (1930). Tanuljunk meg aludni – Mit mond az orvostudomány az alvásról? (1930. augusztus 24.) *Budapesti Hírlap*, 191. sz., 10.

1931

A „veszedelmes életkor” érzelmi útja a szerelemtől a revolverig. Ma délután temetik Róth Andor ügyvédet, a „nagynéni-szerelem” legújabb áldozatát — Ferenczy és Schuster főorvosok nyilatkozata. (1931. augusztus 11.) *Magyarország*, 182. sz., 5.

Freud összes művei magyar nyelven. (1932. június 2.) *Esti Kurir*, 120. sz., 3.

1932

Házasságának 13. napján öngyilkos lett egy fiatal pár. Dr. Vajay Endre OTI-titkár és felesége tragédiája. (1932. november 3.) *Pesti Napló*, 246. sz., 9.

Kolozs P. (1932). Miért olvas detektívregényeket Vámbéry Rusztem, Babits Mihály, Ferenczy Sándor, Karinthy Frigyes. Miért nem olvas detektívregényeket Ignotus, Fenyő Miksa, Füst Milán, Gaál Franciska, Friedrich István és - a detektív. (1932. december 25.) *Esti Kurir*, 289. sz., 13.

1933

Bozzay M. (1933). Cinikus... nem cinikus. Nyilatkozik a mai férfiről és nőről, a mai életről és szerelemről a katolikus apát, a nőorvos egyetemi tanár, az ügyész, a pszichoanalitikus, az ideggógyász és az ügyvéd. (1933. január 22.) *Pesti Napló*, 18. sz., 14.

1.2 Publicisztika

Ferenczi, S. (1918). A lélek ismerője. *Színházi Élet*, 51:17. Újraközlés: Erős Ferenc (szerk.), *Ferenczi Sándor* (59). Budapest: Új Mandátum, 2000.

Ferenczi, S. (1927). A szívfájdalomról. (1927. december 25.) *Pesti Napló*, p. 46.

Ferenczi S. (1928). Pszichoterápiai jelszavak. (1928. május 27.). *Pesti Napló*, p. 46. Újraközlés: *Thalassa*, 12(1):144-145, 2001.

2. melléklet: Feldmann Sándor a vizsgált sajtótermékekben

2.1 Feldmann interjúkban és riportokban

1926

Németh K. (1926). Mi az igazság a sashalmi delejes asszony körül? Egy ideg orvos társaságában a sashalmi delejes asszony csodát váró betegtáborában. (1926. március 12.) *Esti Kurir*, 58. sz., 5.
A szorongó, féltő és ijedező emberek. Lelki járványok: félelem a megőrüléstől és a szívszélhűdéstől? Betekintés egy pszichoanalitikus műhelyébe. (1926. május 23.) *Ujság*, 115. sz., 40.
Lelki klinikát kell sürgősen megnyitni az öngyilkosjelöltek gyógyítására, vigasztalására és segítségére. Pszichoanalitikai vélemény az öngyilkosságok okairól. (1926. június 20.) *Ujság*, 137. sz., 5.
Az *Ujság* ankétje a rombadöntött családi érzésről. (1926. augusztus 22.) *Ujság*, 189. sz., 5-6.

1927

Helyes-e a gyilkos Grosavescunét felmentő ítélet? (1927. június 28.) *Ujság*, 144. sz., 5.
Vámbéry Rusztem szerint a hitvesgyilkosok szabadonbocsátása a társadalom érdekét sérti. (1927. július 9.) *Esti Kurir*, 153. sz., 7.
Az ideg orvosok szerint hipnotikus médiummal nem lehet nyomozni. (1927. július 31.) *Esti Kurir*, 172. sz., 9.
Ha nők vezetnek az autót, ritkán történik szerencsétlenség. Szakértők véleménye a sorozatos autószerencsétlenségek technikai és lelki okairól. (1927. augusztus 10.) *Esti Kurir*, 180. sz., 7.
Ma délben hitvesgyilkosság gyanúja alatt letartóztatták az elhunyt Forgács Anna férjét, dr. Erdélyi Bélát. Forgács Anna agorafóbiája. (1927. augusztus 30.) *Esti Kurir*, 195. sz., 1-3.
Szélhámosság vagy pszichoanalízis? Kornis Ignác, a fantasztikus szélhámos, mű-kommunista, bűnügyi lélekbúvár, Kolumbusz-uccai zsaroló és ideg orvos beismerő vallomást tesz. (1927. szeptember 4.) *Pesti Napló*, 200. sz., 9-10.
A Kolumbusz-utcai merénylő „ideg- fiziológusról” analízist készített egy pszichoanalitikus orvos. (1927. szeptember 8.) *Esti Kurir*, 203. sz., 2.
Ötezer néző jelenlétében ébredt fel 130 órás álmából az üvegekoporsóban földbe temetett Toga fakír. Budapesti ideg orvos szerint még az önszugesztációs dresszura sem teszi fölöslegessé az oxygént. (1927. december 13.) *Esti Kurir*, 282. sz., 15.
A tudomány mítosza az emberi történelem mítoszairól. Hogyan alakult volna a mai társadalom, ha az ősidőkben nem a fiúk, hanem a leányok gyilkolták volna meg az apát? (1927. december 25.) *Esti Kurir*, 293. sz., 10-11.
Milyen lesz jövőre az irodalmi termés? Magyar írók, festők és tudósok elmondják az *Esti Kurir*nak, hogy min dolgoznak. (1927. december 25.) *Esti Kurir*, 293. sz., 23.

1928

Három pszichoanalitikai előadás. (1928. március 24.) *Ujság*, 69. sz., 13.
Bende L. (1928). Beszélgetés a bizonyítványosztásról dr. Feldmann Sándorral. Az osztályismétlés egyévi fogházbüntetése a fiúnak, pénzbüntetése az apának, - írja az ideg orvoshoz egy elkeseredett diák. (1928. július 1.) *Esti Kurir*, 147. sz., 7.
Á.L. (1928). Miért jó, ha a beteg kisgyereket a keresztanyja fejkendőjével takarják le és miért hoz szerencsét az akasztott ember kötele. A pszichiáter ideg orvos érdekes magyarázata az orvoskongresszus babonakiállításának anyagáról. (1928. szeptember 13.) *Esti Kurir*, 207. sz., 11.
Kinek a házassága kecsegtet boldogsággal és kié jár csalódással. (1928. szeptember 23.) *Ujság*, 216. sz., 33.

A német lapok kritikái a „Tökéletes házasság” című könyvről. Nyilatkozik dr. Feldmann Sándor Van de Velde „Tökéletes házasság” című könyvet ért támadásokról. (1928. október 19.) *Esti Kurir*, 238. sz., 13.

1929

A meg nem értett ember. Dr. Feldmann Sándor főorvos érdekes előadása a Tolnai Világlapjának. (1929. január 2.) *Tolnai világlapja*, 1. sz., 57-58.

A düsseldorfi rém. (1929. november 17.) *Pesti Napló*, 262. sz., 6.

Szirmai R. (1929). A méregkeverőnök lelke. Dr. Feldmann Sándor megvizsgálta a tisztazugi méregkeverő asszonyokat celláikban. A pszichoanalízis bevonul a törvényszékre. (1929. december 10.) *Pesti Napló*, 281. sz., 5.

1930

Önök tetszik a modern nő? A modern nő az esztéta, író, képzőművész, orvos és színművész felfogásában. (1930. január 5.) *Ujság*, 4. sz., 7-8.

Évezredes babonák. (1930. március 12.) *Tolnai világlapja*, 11. sz., 56-57.

„Az emberiséget lelkileg kell egészségessé tenni“ Miről tárgyal a szekszuális reformok világligája szeptemberi bécsi kongresszusán? (1930. július 29.) *Magyarország*, 170. sz., 12.

1931

Csak gyűlöletet éreznek az emberek és ez kergeti halálba az öngyilkosokat. Beszélgetés Feldmann Sándor dr.-ral, a kiváló pszichoanalitikussal a tömeges öngyilkosságok lelki hátteréről. (1931. február 8.) *Ujság*, 31. sz., 3-4.

Ádám L. (1931). A sex appeal művészek, orvosok, színésznők, szép és csúnya férfiak megvilágításában. Ankét a ma legizgatóbb problémájáról. (1931. április 5.) *Esti Kurir*, 77. sz., 17.

Bécsben fogták el a kalapácsos gyilkost, akit áldozata beszélt rá a gyilkosságra. (1931. április 9.) *Ujság*, 79. sz., 3-5.

Weekend. *Színházi Élet*, 1931/32. sz., 65-68.

Forró P. (1931). Milyen a fiús lány? *Színházi Élet*, 1931/47. sz., 42-44.

Újabb szörnyűségeket ismert be délután a torbágyi rém. (1931. október 14.) *Magyarország*, 234. sz., 1-3.

1932

Szücs N. (1932). Kiderült, hogy a kunhegyesi cigányasszony nem boszorkány, hanem csaló. Két esztendőt kapott Dobrai Demeterné. Izgalmas vita az orvosszakértők között az okkult tudományokról. (1932. február 6.) *Ujság*, 29. sz., 5.

Hipnotizált-e a kunhegyesi cigányasszony, vagy csak az áldozatai voltak túlságosan gyöngye idegzetűek. Az orvosok vitája Dobrainé szerepéről. (1932. február 7.) *Esti Kurir*, 30. sz., 7.

Szücs Nándor: Boros István leventeoktató agyonlőtte sógorát, István tanácsjegyzőt, akivel soha még szóváltása sem volt. (1932. március 1.) *Ujság*, 49. sz., 3.

Gál I. (1932). Drámai jelenetek Matuska és felesége között a mai bécsi tárgyaláson. (1932. június 18.) *Esti Kurir*, 134. sz., 5.

Színek, lakások, emberek. *Színházi Élet*, 1932/52. szám, 203-204.

1933

Forró P. (1933). Orvosok, írók, színészek, az egész felháborodott társadalom tiltakozik az igazmondó gép ellen. *Színházi Élet*, 1933/36, 26-28.

1934

Barabás Pál (1934). Zeneszanatórium. *Színházi Élet*, 1934/20. sz., 18-19.

Divatban a névtelenség. Miért nem sikerült mindeddig kinyomozni a városházi névtelen levelek íróját? Nyilatkozik a névtelen levelekről a rendőrség, a büntetőjogász, az írásszakértő és a pszichológus.

(1934. május 6.) *Pesti Napló*, 102. sz., 6.

2.2 Feldmann publicisztikai írásai

1. Feldmann S. (1925). Nemzedékünk lelki válsága. (1925. január 4.) *Esti Kurir*, 3. sz., 5-6.
2. Feldmann S. (1926). Freud. Születésének 70. évfordulója alkalmával. *Ujság*, 1926-05-07 / 102. szám, 2.
3. Feldmann S. (1926). A lelki orvoslás válságai. Orvosanalitikai hozzászólás egy könyvismertetéshez. (1926. augusztus 6.) *Ujság*, 176. sz., 9.
4. Feldmann S. (1926). Az új női típus. A sportoló nő. (1926. szeptember 19.) *Ujság*, 212. sz., 37.
5. Feldmann S. (1927). Tudományos alapja van a jó és rossz előérzetnek. (1927. január 30.) *Ujság*, 24. sz., 30.
6. Feldmann S. (1927). Düh és gyűlölet teszi dadogóvá az embert. (1927. március 6.) *Ujság*, 53. sz., 30.
7. Feldmann S. (1927). Gyermekeik vétkeiért a szülők és a társadalom felelősek. (1927. május 1.) *Ujság*, 98. sz., 39.
8. Feldmann S. (1927). Mikor az ember saját magával vív harcot. A kényszerképzetekről. (1927. július 24.) *Ujság*, 166. sz., 32-33.
9. Feldmann S. (1927). Előbb érez meg mindent az emberi szív, mint az agy. Lelki okai is vannak a szívbetegségeknek — Az érzelmeszedéstől való félelmükben kapnak érzelmeszedést az emberek. (1927. augusztus 7.) *Ujság*, 178. sz., 34.
10. Feldmann S. (1927). Nem megbízhatók a hipnotikus utón szerzett nyomozási eredmények. Sok hibalehetőség van a hipnotikus eljárásban — Hipnózis útján se lehet vallomásra kényszeríteni a gyilkost. (1927. augusztus 28.) *Ujság*, 194. sz., 36.
11. Feldmann S. (1927). Nem más az emberi akarat, mint ösztön. (1927. szeptember 18.) *Ujság*, 211. sz., 31.
12. Feldmann S. (1927). A hipochonder. (1927. október 7.) *Ujság*, 227. sz., 37.
13. Feldmann S. (1927). Az ideges fejfájásról. (1927. november 6.) *Pesti Napló*, 252. sz., 66.
14. Feldmann S. (1927). Alvás és álmatlanság. (1927. november 19.) *Ujság*, 264. sz., 36.
15. Feldmann S. (1928). Érzékeny emberek. Pszichoanalitikai tanulmány. (1928. január 8.) *Ujság*, 6. sz., 36.
16. Feldmann S. (1928). Félelem a felelősségtől. (1928. február 26.) *Ujság*, 47. sz., 44.
17. Feldmann S. (1928). Alvás és álmatlanság. (1928. március 7.) *Tolnai világlapja*, 10. sz., 39-42.
18. Feldmann S. (1928). Idegösszeomlás. (1928. március 11.) *Ujság*, 59. sz., 34.
19. Feldmann S. (1929). A düsseldorfi kéjgyilkos. (1929. november 26.) *Ujság*, 269. sz., 2.
20. Feldmann S. (1929). Mérgező asszonyok. A nagyrévi tömegmérgezés a tudomány tükrében. (1929. december 15.) *Ujság*, 286. sz., 7-8.

21. Feldmann S. (1929). A butaság gyógyítható. (1929. december 29.) *Pesti Napló*, 296. sz., 48.
22. Feldmann S. (1930). A vásárlás lélektana. (1930. február 9.) *Ujság*, 33. sz., 33.
23. Feldmann S. (1930). A kisebbértékűség érzéséről. (1930. április 20.) *Ujság*, 90. sz., 41-42.
24. Feldmann S. (1930). A bizalom és bizalmatlanság érzéséről. (1930. május 25.) *Ujság*, 118. sz., 11-12.
25. Feldmann S. (1930). A feledékenységről. (1930. július 6.) *Ujság*, 151. sz., 10.
26. Feldmann S. (1930). A halottak ereje. (1930. augusztus 10.) *Ujság*, 181. sz., 29.
27. Feldmann S. (1930). Mit láttam mint analitikus Zeileisnál? (1930. szeptember 7.) *Ujság*, 203. sz., 33-34.
28. Feldmann S. (1930). A lélekjelenlétről. (1930. október 26.) *Ujság*, 244. sz., 33-34.
29. Feldmann S. (1930). Az emberiség halálfélelméről. (1930. december 21.) *Ujság*, 290. sz., 12.
30. Feldmann S. (1931). „Még mindig romlik a szerelem” Optimista hozzászólás. (1931. április 18.) *Ujság*, 87. sz., 8.
31. Feldmann S. (1931). Nemzetközi pszichoterápiái kongresszus Drezdában. (1931. május 23.) *Ujság*, 115. sz., 4.
32. Feldmann S. (1931). Szórakozottságról. (1931. július 26.) *Ujság*, 168. sz., 30.
33. Feldmann S. (1931). Szerelmi tragédiák. (1931. augusztus 15.) *Ujság*, 185. sz., 29.
34. Feldmann S. (1931). Matuska, mint lélektani rejtély. (1931. október 18.) *Ujság*, 237. sz., 26.
35. Feldmann S. (1931). Megváltoztatható-e az ember természete? (1931. november 22.) *Ujság*, 266. sz., 25-26.
36. Feldmann S. (1932). Ki a beszámítható? (1932. április 3.) *Ujság*, 75. sz., 32.
37. Feldmann S. (1932). Idős férfiak félelme. (1932. június 19.) *Ujság*, 135. sz., 27-28.
38. Feldmann S. (1932). Előszobabölcsesség. (1932. július 24.) *Ujság*, 164. sz., 26.
39. Feldmann S. (1932). Évezredes tévedések a nő körül. (1932. augusztus 19.) *Ujság*, 185. sz., 8-11.
40. Feldmann S. (1932). A pletykás, a rágalmozó és a rémhírt erjesztő. (1932. szeptember 4.) *Ujság*, 198. sz., 27.
41. Feldmann S. (1933). A Meller Rózsi-féle eset orvosanalitikai szempontból. (1933. február 12.) *Ujság*, 35. sz., 26.
42. Feldmann S. (1933). Az alvajárásról és a holdkórosságról. (1933. április 23.) *Ujság*, 91. sz., 28.
43. Feldmann S. (1933). Ferenczi Sándor. (1933. május 28.) *Ujság*, 120. sz., 26.
44. Feldmann S. (1933). Lélekelemzési tanulmányok. (Dolgozatok a pszichoanalízis főbb kérdéseiről. Írták a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület Tagjai.) (1933. augusztus 6.) *Ujság*, 177. sz., 30
45. Feldmann S. (1935). Sigmund Freud: Álomfejtés. (1935. március 3.) *Ujság*, 52. sz., 28.

3. melléklet: Ferenczi Sándor és Feldmann Sándor a vizsgált országos terjesztésű sajtóorgánumban (1912-1934)

3.1 Ferenczi és Feldmann a vizsgált országos terjesztésű sajtóorgánumban évek szerinti bontásban

	Ferenczi Sándor interjúkban és riportokban	Feldmann Sándor interjúkban és riportokban	Ferenczi Sándor publicisztikai írásai	Feldmann Sándor publicisztikai írásai
1912	1			
1918			1	
1921	1			
1922	1			
1923	1			
1924	1			
1925	6			1
1926	6	4		3
1927	6	10	1	10
1928	7	5	1	4
1929	2	3		3
1930	6	3		8
1931	1	6		6
1932	3	5		6
1933	1	1		5
1934		2		4
Összes	43	39	3	44

3.2 Ferenczi és Feldmann sajtószerelése sajtóorgánumban szerint

	Ferenczi Sándor interjúkban és riportokban	Feldmann Sándor interjúkban és riportokban	Ferenczi Sándor publicisztikai írásai	Feldmann Sándor publicisztikai írásai
<i>Az Est</i>	1	-		
<i>Budapesti Hírlap</i>	1	-		
<i>Esti Kurir</i>	14	15		1

<i>Magyarország</i>	2	2		
<i>Népszava</i>	1	-		
<i>Pesti Hírlap</i>	2	-		
<i>Pesti Napló</i>	16	4	2	2
<i>Ujság</i>	3	11		41
<i>Világ</i>	1	-		
<i>Színházi Élet</i>	1	5	1	
<i>Tolnai világlapja</i>	1	2		1
Összes	43	39	3	45